

Τα τραγικά χρόνια του Εμφυλίου, μιας ηρωικής εποχής, σκληρής και απάνθρωπης συνάμα, αντικριστά με το θάνατο, όπως τα βίωσε μια τρυφερή, νεαρή κοπέλα που μόλις είχε κάνει τα πρώτα της βήματα, με το όραμα της κατάκτησης ενός καινούργιου, πιο δίκαιου κόσμου, που ποθούσε να γευθεί με το σύντροφο της ζωής της, Ηλία.

Μια στάση ζωής, μια ζωντανή μαρτυρία αγωνιστικής θέλησης, σταθερής αντίστασης στο μίσος και στην απανθρωπιά των κρατούντων, στους τόπους εξορίας των γυναικών στο τρίπτυχο μαρτυρίου: Χίος - Τρίκερι - Μακρόνησος, στα διαβόητα «Στρατόπεδα Πειθαρχημένης Διαβίωσης Γυναικών».

«Θα είναι μια ικανοποίηση, αν, μ' αυτή μου την προσπάθεια καταφέρω να δώσω μια εικόνα των στρατοπέδων, μέσα από τη μακρινή μνήμη μιας εικοσάχρονης νέας, με άπειρη απειρία, που είχε την "τύχη", να κλείσει σχεδόν τέσσερα χρόνια απ' τα καλύτερα της ζωής της, μέσα σ' αυτά και να σημαδεύει για όλη της τη ζωή».

ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ

ISBN: 960-8342-46-5

Ουρανία Στάβερη

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΚΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΩΝ ΕΞΟΡΙΣΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Χίος - Τρίκερι - Μακρονήσι

ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ

A 315

« Όποιος δεν έχει Ουρα-
νάκι, να πάει να βρεί... ».

Έτσι εκφραζόταν η μητέρα
της Ουρανίας, η κυρά-Δή-
μητρα, η Ντούλη, κάθε φο-
ρά που ήθελε να παινέψει τη
μικρότερη κόρη της για κά-
ποιο κατόρθωμά της. Και
είχε δίκιο: Γιατί η Ουρανί-

α της ξεχώριζε, καθώς ήταν προικισμένη μ' όλου
του κόσμου τις χάρες. Όμορφη, έξυπνη, ζωηρή, δρα-
στήρια, αισιόδοξη και τολμηρή, με μια θέληση που
δεν τα έβαζε κάτω μπροστά στις δυσκολίες και τα προ-
βλήματα της καθημερινής ζωής.

Ύστερα από οχτώ μήνες στο «αναμορφωτήριο» της
Μακρονήσου, τον Αύγουστο του 1950, οι κρατούμε-
νες θα ξαναγυρίσουν στο Τρίκερι. Και η Ουρανία γρά-
φει:

« Η χαρά μας ήταν απέραντη γιατί φεύγαμε από το
Μακρονήσι με ψηλά το κεφάλι. Ίσως έγραφα πολλά
και σε πολλούς γνωστά. Ήθελα να δώσω να καταλά-
βει ο αναγνώστης ότι εμείς οι γυναίκες εξόριστες δεν
έχουμε καμιά εντύπωση ότι νικηθήκαμε. Ας βγάλουν
τα συμπεράσματά τους οι ιστορικοί. Ας προσέξουν
όμως το κεφάλαιο: ΕΞΟΡΙΣΤΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ».

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΚΟ
ΤΡΙΓΩΝΟ
ΤΩΝ ΕΞΟΡΙΣΤΩΝ
ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Λίος - Τρίκερι - Μακρονήσι

Επιμέλεια έκδοσης
Κατερίνα Ζαχαράκη - Μακρομακαρίδου

© Ζωή Μακρόν & Σία Ο.Ε. Εκδόσεις ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ
Εκδόσεις ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ
Τ.Ε. ΣΠΙΝΑΚΑΚΙΟΥ - ΤΙΜΟΚΑΛΩΤΗ - ΕΠΙΣΤΡΑΤΗΣ
10562 Αθήνα

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

1999 960-8942-46

Ουρανία Στάβερη

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΚΟ
ΤΡΙΓΩΝΟ
ΤΩΝ ΕΞΟΡΙΣΤΩΝ
ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Χίος - Τρίκερι - Μακρονήσι

Επιμέλεια κειμένου
Κατερίνα Ζωιτοπούλου - Μαυροκεφαλίδου

© Σπύρος Μαρίνης & Σια Ο.Ε. Εκδόσεις ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ
Σόλωνος 76 Αθήνα, Τ.Κ. 106 80
Τηλ. 210.36.48.170 - 210.36.48.197, Fax. 210.36.48.033
Ιούλιος 2006

ISBN 960-8342-46-5

ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ

ΑΘΗΝΑ 2006

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΚΟ
ΤΡΙΤΩΝ
ΤΩΝ ΕΞΟΡΙΣΤΩΝ
ΕΥΝΑΙΚΩΝ

Χίος - Τρίετη - Ηλεκρονήσι

Επιμέλεια έκδοσης
Κατερίνα Χανταπόδη - Ηλεκρονήσι

© Εταιρεία Μελέτης & Έκδοσης Ομογενών
Επιμέλεια έκδοσης: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΧΑΝΤΑΠΟΔΗ
Τηλ. 210 262 4217 - 210 262 4218
Εκδόσεις: 2005

Η ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Αφιερώνεται στις εξόριστες γυναίκες που μαρτύρησαν, υπερασπίζοντας τα ιδανικά της Ελευθερίας, της Δημοκρατίας, της Κοινωνικής Δικαιοσύνης και του Σοσιαλισμού...

Περιεχόμενα

	Σελ.
Λίγα λόγια για την Ουρανία Στάβερη.....	9
Αντί προλόγου.....	15
Στην Ασφάλεια της οδού Πατησίων.....	17
Η ανάκριση.....	23
Στο καράβι για τη Χίο	37
Το Στρατόπεδο.....	41
Ένα ταξίδι στα παλιά.....	71
Στις αποθήκες.....	75
Τρίκερι.....	87
Μακρονήσι.....	91
Παράρτημα	
Υπομνηματικό σημείωμα.....	115
Στιγμές μικρές στη ζωή μιας δεκατετράχρονης, στη διάρκεια της σκλαβιάς	121
Ημερολόγιο της τρίτης περιόδου της ζωής μου. Απόδραση από τη Χούντα	123
Έρχονται οι γυναίκες (ποίημα του Μενέλαου Λουντέμη)	127

Μακρονήσι

Το αρματαγωγό αργά-αργά έσκιζε την ήρεμη θάλασσα φτάνοντας στο τέλος του ταξιδιού του. Σε λίγο θα άνοιγε την τεράστια μπουκαπόρτα του και θα ξέρναγε το ανάμικτο φορτίο του από καζάνια, σκηνές, πασσάλους και ανθρώπινες, αν μπορείς να τις πεις, ζωές.

Ο ίσκιος του Υμηττού διαγραφόταν στο βάθος. Μα οι καρδιές, βαριές, δεν ήταν σε θέση να δεχτούν το γνώριμο τοπίο, τις γνωστές κι αγαπημένες ακρογιαλιές, που τόση χαρά μας είχαν γεμίσει κάποτε. Η Νέα Μάκρη, το Ζούμπερι, ο Άγιος Ανδρέας, το Μάτι, το Λαύριο.

Η μεγάλη ΕΠΟΝίτικη κατασκήνωση που έγινε στον Άγιο Ανδρέα και είχαν ξεσηκώσει τον τόπο τα ευτυχισμένα κι ελεύθερα νιάτα, μετά την Απελευθέρωση από τους ναζήδες, ξαναέρχεται μπροστά μου. Όμορφα χρόνια, γεμάτα σιγουριά για το μέλλον, γεμάτα πίστη για την Πατρίδα, για την ειρήνη στον τόπο μας. «Κατεβάζω στα μάτια τη μαύρη μπόλια, για να πάψει κι ο νους με τα μάτια να βλέπει», έγραψε ο ποιητής μας, ο Βάρναλης. Οι αναλαμπές της μνήμης σκοτεινιάζουν, για να οδηγηθείς και πάλι στα βαριά σκοτάδια του άγνωστου, της αγωνίας, στα σκοτάδια της ωμής πραγματικότητας, που λέγεται Μακρονήσι.

Την ώρα που ο ήλιος ετοιμάζεται να βουτήξει πίσω από τις κολόνες του ναού του Ποσειδώνα στο Σούνιο, το αρματαγωγό ρίχνει την τεράστια άγκυρά του καταμεσής στον κόλπο, ανάμεσα στο Λαύριο και το Μακρονήσι. Κανείς δεν μιλάει. Μια νεκρική ησυχία βασιλεύει επάνω στο πλοίο. Όλων μας οι καρδιές και ο νους είναι στραμμένα σ' αυτό το μακρύ νησί, για το οποίο τόσες ιστορίες φρίκης και πόνου έχουμε ακούσει. Οι αναμορφωτές μας δεν έχουν λόγο να μας

κρύψουν τίποτα. Ίσα-ίσα, προσπαθούν με κάθε τρόπο να μας τρομοκρατήσουν, να μας παραδώσουν στους δήμιους έτοιμες, με σπασμένο το ηθικό και την ανοτοχή.

Τρειςήμισι μήνες φροντιστήρια και καψώνια χρειάστηκαν για να αναφωνήσουν «άξιες» για το ανώτερο «πνευματικό» σχολείο της Μακρονήσου. Μας διαβεβαίωσαν ότι μόνο ένας τρόπος υπάρχει να φύγουμε από το «πνευματικό κολαστήριο». Η αποκήρυξη. Αλλιώς, οι σάρκες θα γίνονταν τροφή για τα φίδια και τ' αγριοπούλια. Έπρεπε να διαλέξουμε. Κι η εκλογή μας ήταν η σωστή. Προτιμήσαμε να δώσουμε τη σάρκα μας στα φίδια και στ' αγριοπούλια, παρά την ψυχή μας στους ανθρώπινους γύπες, να μας αφήσουν χωρίς αξιοπρέπεια, τιμή και υπόληψη, χωρίς ιδανικά.

Από το απέναντι λιμανάκι άρχισαν να φτάνουν βενζίνες γεμάτες στρατιώτες, με πηλίκια, αρβύλες και άσπρες γκέτες. Άσπρα κορδόνια κρέμονταν στους ώμους τους και στα μανίκια είχαν περιβραχιόνια με τα αρχικά Α.Μ. Πολύ γρήγορα μάθαμε τη σημασία αυτών των αρχικών, των Α.Μ. (Αστυνομία Μονάδος). Και πολύ σύντομα μάθαμε την υψηλή πατριωτική τους αποστολή.

Όταν πλησίασαν κοντά, άρχισε μια φασαρία ανάμεσα στον επικεφαλής της βενζίνας και τον «Καρσιλαμά». Δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε την έννοια αυτού του καβγά. Το μόνο που είδαμε, ήταν να επιβιβάζεται ο «Καρσιλαμάς» σε μια βενζίνα, αφού πρώτα έδωσε διαταγή να μην ανέβει κανείς στο πλοίο. Γεμάτες απορία κοιτούσαμε ολόγυρα, από κάτω οι αλφαμίτες, μέσα στις βενζίνες, μας περιγελούσαν και μας έβριζαν χυδαία.

Η βενζίνα με τον «Καρσιλαμά» επέστρεψε στο αρματογωγό. Ο ίδιος, ξαναμμένος, άρχισε να δίνει διαταγές για την αποβίβασή μας. Στις πρώτες βενζίνες έβαλαν τις άρρωστες που βρίσκονταν στο αναρρωτήριο του Τρίκερι. Η δική μου αρρώστια δεν ήταν πιστοποιημένη από το γιατρό του Στρατοπέδου, κι έτσι δεν έκανα καμία κίνηση προς τα εκεί. Μια από τις φίλες μου που ήξερε σε τι κατάσταση βρισκόμουν, άρχισε να με τραβάει να περάσω με τις άρρωστες. Αντέδρασα όσο μπορούσα, γιατί δεν ήθελα να ξεχωρίσω

την τύχη μου από τις άλλες, δεν ήθελα να φύγω από τη παρέα μου. Με την επιμονή της φίλης μου και των άλλων γυναικών, πείστηκα να προχωρήσω προς τον έλεγχο των αρρώστων. Ο γιατρός δίνοντάς μου μια σπρωξιά, μ' έστειλε επάνω στα κορμιά των άλλων γυναικών, φωνάζοντάς μου πως πρέπει να ντρέπομαι, μια νέα κοπέλα, να προσπαθώ να φύγω με τις άρρωστες. Οπισθοχώρησα αμέσως, χωρίς καμιά διαμαρτυρία και πολύ ευχαριστημένη. Όμως λογάριαζα χωρίς το «φύλακα άγγελό μου», τη φίλη μου και τις άλλες γυναίκες. Τότε άρχισε ένας καβγάς ανάμεσα στο γιατρό και στις κοπέλες, που τον διαβεβαίωναν πως είμαι πολύ άρρωστη. Αυτός με έσπρωχνε πίσω, οι κοπέλες με έσπρωχναν μπροστά κι είχα γίνει σαν την μπάλα που την κλωτσούν οι ποδοσφαιριστές.

Εκείνη την ώρα αντιλήφθηκε ο «Καρσιλαμάς» τη σκηνή κι έτρεξε να δει τι συμβαίνει και να επιβάλει την τάξη. Αφού κάποτε από τα μπερδεμένα λόγια των γυναικών και του γιατρού κατάλαβε τι συμβαίνει, γυρίζει και με κοιτάζει, όπως στεκόμουν αμίλητη και με γνώρισε.

— Ας την να περάσει, είναι η φυματικιά που ξερονούσε αίμα, λέει στο γιατρό.

Αυτός, παρ' όλη τη δυσπιστία του, με άφησε και πέρασα στην πρώτη βενζίνα με τις άρρωστες.

Όταν η βενζίνα συμπλήρωσε το ανθρώπινο φορτίο της, έβαλε πλώρη για το λιμανάκι. Καθώς πλησιάζαμε, βλέπαμε τις επιγραφές και τα συνθήματα που είχαν γεμίσει όλο το νησί: «Κομμουνισμός = προδοσία», «Εδώ θα πεθάνετε, ζήτω το Μακρονήσι, ζήτω το Α' Τάγμα» και άλλα πολλά.

Η προκουμαία ήταν γεμάτη από τους αλφαμίτες που είχαν κάνει σειρές κι έπρεπε να περάσουμε ανάμεσά τους, όχι βέβαια για να μας αποδώσουν τιμές, αλλά ματιές βλοσυρές, σκυθρωποί και με σφιγμένο στόμα, να μας βρίζουν με χυδαία λόγια, τέτοια που δεν λέγονται ούτε στους οίκους ανοχής. Αργότερα μάθαμε την αιτία της κακοκεφιάς τους και της λύσσας τους. Τους είχαν προετοιμάσει ψυχολογικά, όχι μόνο με λόγια, αλλά και με ναρκωτικά, όπως πολύ έντονα ψιθυριζόταν, για να μας κάνουν το γιουρούσι, μόλις

θα πατούσαμε το πόδι μας εκεί, όπως γινόταν με όλες τις αποστολές. Η σαρανταοχτάωρη αναβολή τους χάλασε όλο το κέφι και την αναπαράσταση των μονομάχων με τα άγρια θηρία, όπως στην αρχαία Ρώμη.

Οδήγησαν την πρώτη αποστολή έξω από τα αναρρωτήρια. Όσπου να τελειώσει το ξεφόρτωμα όλων από το πλοίο, καθόμασταν και κοιτούσαμε με μάτια γεμάτα απορία. Προσπαθούσαμε να πάρουμε μια ιδέα του καινούργιου τόπου εξορίας μας.

Την πρώτη αποστολή των αρρώστων οδήγησαν έξω από το αναρρωτήριο. Όταν συγκεντρώθηκαν και οι άλλες, με σφυρίγματα, φωνές και αγριάδες μας υποχρέωσαν να συγκεντρωθούμε στο θέατρο. Στο αναρρωτήριο έμειναν μόνο πέντε-έξι. Όλες οι άλλες πήγαμε στο θέατρο. Εκεί ο «Καρσιλαμάς» με φωνή που παλλόταν από ικανοποίηση μας ανήγγειλε ότι αυτός αγωνίστηκε για να μη μας χτυπήσουν αμέσως, και μας δίνει σαράντα οχτώ ώρες αποχή από το ξύλο για να ξεκουραστούμε και μας προειδοποίησε ότι σε σαράντα οχτώ ώρες πρέπει να αποφασίσουμε και να διαλέξουμε. Ανάνηψη ή θάνατο. Μας έδωσε την άδεια να πάμε να πάρουμε τα μπαγκάζια μας και να πάμε στις σκηνές μας.

Αυτή τη φορά η απόφασή μου ήταν αμετακίνητη. Η τύχη μου, μαζί με την τύχη των άλλων. Στάθηκε αδύνατο να με μεταπείσουν να γυρίσω στο αναρρωτήριο.

Φτάσαμε σε σκηνές μικρές, των δυο ατόμων και στοιβαχτήκαμε καμιά δεκαριά. Τούτη τη φορά καμιά δεν σκέφτηκε να διαμαρτυρηθεί για το χώρο και το ποσοστό της. Ξαπλώσαμε η μια σχεδόν πάνω στην άλλη, τόσο που ένιωθες τους κτύπους και τα φτερουγίσματα της διπλανής καρδιάς μέσα στο δικό σου σώμα.

Η κούραση του ταξιδιού, η αγωνία του αγνώστου, η κατάσταση της υγείας μου, όλα μαζί, μου χάρισαν λίγες ώρες ύπνου που με βοήθησε να σηκωθώ με κέφι το άλλο πρωί. Ξυπνήσαμε, βέβαια, από τις έξι. Τα μεγάφωνα στη διαπασών άρχισαν με την προσευχή, την αντικομμουνιστική προπαγάνδα, παροτρύνσεις για τη σωτηρία της ψυχής μας από τους κομμουνιστές και άλλες τέτοιες περικοκλάδες. Στη

συνέχεια, μας έβαλαν δίσκους με παλιά ερωτικά τραγούδια, σκόπιμα, για να ξυπνήσουν στις καρδιές μας τη νοσταλγία της ζωής και του έρωτα. Βλέπεις η «ψυχολογία» χρειάζεται παντού. Και δεν θέλανε να υστερήσουν, ούτε και σ' αυτό τον τομέα.

Τα πάντα εδώ γίνονταν με τη σφυρίχτρα, τις βρισιές και τα σπρωξίματα. Μόλις ξυπνήσαμε, άρχισαν να ουρλιάζουν να πάμε για το τσάι. Ετοιμαστήκαμε να πάρουμε τους κουβάδες μας, όπως ήμασταν συνηθισμένες. Μας έβαλαν τις αγριοφωνάρες, μας απείλησαν «ότι βρισκόμαστε σε λόχο και ότι η καθεμιά πρέπει να είναι μόνο για τον εαυτό της και να λείψουν τα λαϊκομαζικά γιατί έχει και στρατοδικείο».

Μια ατέλειωτη σειρά χιλίων πεντακοσίων περίπου γυναικών περίμενε υπομονετικά να πάρει μια κουτάλα μαύρο, άγλυκο ζουμί, που το έλεγαν τσάι. Αφού τελείωσε η ιεροτελεστία της διανομής και γυρίσαμε στα τσαντίρια μας, άλλα ουρλιαχτά σφυρίχτρας και ανθρώπινα σκουξίματα για τη διανομή ψωμιού. Σε λίγο ξανά σφυρίχτρες, βρισιές, φωνές για να μαζευτούμε στο θέατρο.

Η σύναξη αυτή τη φορά ήταν για να μας ανακοινώσουν ότι το απόγευμα θα αφήσουν τους άντρες του 1^{ου} λόχου να έρθουν να μας δουν και να μας μιλήσουν για να μας πείσουν για τα ορθά που μας λένε αυτοί.

— Θα τους δείτε και θα πεισθείτε, πόσο καλά νιώθουν οι άνθρωποι που αποτινάξαν το σατανά, συγγώμη, τον κομμουνισμό από μέσα τους.

Δεν παρέλειψαν να μας διαβεβαιώσουν για την καλοσύνη τους και την καλή τους καρδιά που δεν μας χτύπησαν ακόμα. Μας διέταζαν να λύσουμε τους ζυγούς και να πάμε στα τσαντίρια μας, για να ξαναρχίσουν να σφυρίζουν και να ουρλιάζουν να πάμε στο καζάνι για το συσσίτιο.

Το απόγευμα ετοιμαστήκαμε όλες να πάμε στον ανοιχτό χώρο να περιμένουμε τους άντρες. Τα μεγάφωνα στη διαπασών, με τα ερωτικά τραγούδια, «σφίξε με, φίλα με, αγάπα με, έλα γύρισε, σε περιμένω» και δεν συμμαζεύεται.

Οι γυναίκες που είχαν συγγενείς, άνδρες, αδέρφια, παιδιά, περίμεναν γεμάτες συγκίνηση και πίκρα να συναντη-

θούν με τους δικούς τους. Εμείς που δεν είχαμε κανένα, πήγαμε μαζί να δούμε τους συγγενείς τους. Που μπορεί να μην τους γνωρίζαμε προσωπικά, αλλά τους γνωρίζαμε με το να ακούμε τόσα χρόνια τα οικογενειακά η μια της άλλης.

Όπως καθόμουν σε μια πέτρα, βλέπω ένα φαντάρο να έρχεται προς εμένα. Σιγά-σιγά, όσο πλησίαζε, γνώρισα τον παλιό φίλο, το συναγωνιστή που είχαμε αγωνιστεί δίπλα-δίπλα στην ΕΠΟΝ, τον Πέτρο Λεοντόπουλο. Νιώσαμε κι οι δυο μια απέραντη συγκίνηση. Νιώσαμε κι οι δυο έναν πόνο, που παρόλο που δεν τον εξωτερικεύσαμε, ήταν διάχυτος στην ατμόσφαιρα. Δεν τόλμησα να ρωτήσω πώς βρέθηκε εδώ. Ήταν σίγουρο πως είχε κάνει δήλωση. Δεν ήθελα να του πω τίποτα. Δεν ήθελα να τον πληγώσω. Δειλά-δειλά, ο φίλος μου άρχισε να μου μιλάει. Ίσια, αντρίκεια και γεμάτος πίκρα που δεν άντεξε να κρατήσει μέχρι τέλους.

— Έκανα δήλωση, μου λέει. Πρέπει να σου πω, με βασάνισαν πολύ. Μέρα-νύχτα ένωθα το αίμα να βγαίνει από τις πληγές μου. Άντεχα κι έλεγα πως θα τα καταφέρω μέχρι το τέλος. Έσπασαν όλοι γύρω μου, έμεινα μόνος. Η λύσσα τους μεγάλωσε. Ήταν σίγουρο πως θα με ξέκαναν. Έπεσαν όλοι επάνω μου και μου είπαν ότι ο αγώνας μας ήταν μάταιος, όταν όλοι δεν άντεξαν. Έτσι, έκανα τη δήλωση. Εσένα δεν θα σου πω τίποτα. Μέτρα το κουράγιο σου και τράβα μπροστά. Κι εγώ μπορούσα ν' αντέξω.

— Φίλε, του είπα, την απόφασή μου την πήρα. Αν φύγω από δω, θα φύγω με το κεφάλι ψηλά.

Τα μάτια του άστραψαν και γυάλισαν από τα δάκρυα. Με αγκάλιασε με αγάπη, μου είπε «καλή τύχη, θα αντέξεις» κι έφυγε χωρίς να γυρίσει πίσω να με ξαναδει.

Είμαι σίγουρη πως έκλαψε κι ότι γνωρίζω το λόγο των δακρύων του. Όταν χωρίσαμε, βρήκα λίγα χρήματα μέσα στην τσέπη μου. Μου τα είχε βάλει εκείνος με πολύ τακτ. Χωρίς να το πάρω είδηση. Είχα ξεχάσει ότι υπήρχαν χρήματα κι ότι είχαν κάποια αγοραστική αξία.

Όταν φτάσαμε ξανά στις σκηνές μας και πριν τον απολογισμό των συναντήσεων, τρέξαμε στην καντίνα που υπήρ-

χε στο λόχο κι αγοράσαμε όλα τα λεφτά σοκολάτες και λεμονάδες. Ακόμα είναι χαραγμένη στο μυαλό μου η σοκολάτα ΙΟΝ, μεγάλο σχήμα, που πρώτη φορά την έβλεπα. Το βράδυ συζητούσαμε ψιθυριστά για να μην μας ακούσουν οι αλφαμίτες που γύριζαν έξω από τις σκηνές, για το επισκεπτήριο των ανδρών. Οι καρδιές όλων μας ήταν σφιγμένες από τον πόνο για τον εξευτελισμό που είχαν κάνει στους αγωνιστές, στον άνθρωπο.

Η φίλη μου η Ελενίτσα έκλαιγε βουβά. Είχε συναντηθεί με τα δυο της αδέρφια, που όταν την αντίκρισαν, έπεσαν στην αγκαλιά της κι έκλαψαν. Ήταν η μικρότερη, η αγαπημένη αδερφή. Φοβόντουσαν για την τύχη της ξέροντας τα μαρτύρια που την περίμεναν. Με πόνο στην καρδιά, της είπαν πως δεν θ' αντέξει. Αυτή όρθωσε το κορμί της και τους είπε γεμάτη περηφάνια:

— Εγώ, το τελευταίο παιδί της οικογένειας, θα κρατήσω το όνομά μας ακηλίδωτο.

Στο αντίκρισμα τέτοιας παλικαριάς, τα αδέρφια της την κοίταξαν γεμάτα θαυμασμό.

— Τι μπορούμε να κάνουμε για σένα; Δίνουμε και τη ζωή μας. Αυτή τη στιγμή, η δική μας ζωή δεν έχει καμιά αξία.

— Εκείνο που μπορείτε να κάνετε, είναι, όχι για μένα, αλλά για τον εαυτό σας. Άλλη λύση δεν υπάρχει. Μόνο μία. Αφού είσαστε διατεθειμένοι να πεθάνετε, να πάτε και να γίνετε μπροστάρηδες, να ανακαλέσετε τη δήλωση. Το παράδειγμά σας θα βοηθήσει όλους τους αγωνιστές να ξαναστηθούν στα πόδια τους, να ξανακερδίσουν την αξιοπρέπειά τους που τερατόμορφοι άνθρωποι τους απογύμνωσαν από αυτή.

Αγκαλιάστηκαν, φιλήθηκαν και χωρίς άλλη λέξη χώρισαν.

Η αγωνία της Ελενίτσας ήταν, αν τα αδέρφια της θα κατορθώσουν να ξανακερδίσουν τη χαμένη τους αξιοπρέπεια. Σ' εκείνη την ώρα της μάχης, η ζωή δεν μέτραγε για την ανθρώπινη τιμή. Βαρύς ο ύπνος μας εκείνο το βράδυ. Οι

ώρες κυλούσαν γρήγορα κι η σαρανταοχτάωρη προθεσμία ξεψύχαγε.

Περάσαμε την άλλη μέρα, όπως και την προηγούμενη. Πρωί-πρωί μεγάφωνα, προσευχή, αντικομμουνιστική υστερία, ανάγνωση δηλώσεων και ξεφτίλισμα αγωνιστών, επώδός τα ερωτικά τραγούδια, τα στριγκλίσματα της σφυρίχτρας και τα ουρλιαχτά των αλφαμιτών, που μας καλούσαν στο γραφείο να πάμε να γίνουμε Ελληνίδες.

Στις πέντε και μισή της επομένης ξυπνήσαμε σαν να βρισκόμαστε σε ζούγκλα, σε σαφάρι για να κυνηγήσουν άγρια κι επικίνδυνα ζώα. Τα άγρια θηρία ήμασταν εμείς. Αλφασιασμένες πεταχτήκαμε από τις στρωματσάδες μας ψάχνοντας η καθεμία να βρει τα ρούχα της για να ντυθεί. Ένα σμάρι αλφαμίτες με ρόπαλα στα χέρια χτύπαγαν τις σκηνές, τις έσκιζαν και τα ρόπαλα έφταναν στα κεφάλια μας. Άγριες φωνές, αισχρές βρισιές ακολουθούσαν τα χτυπήματά τους.

— Σκύλες, Βουλγάρες, πουτάνες, εσείς δεν θα ξεφτιλίσετε τη δόξα της Μακρονήσου. Σε δυο λεπτά όλες στο θέατρο, άρρωστες, γριές, παιδιά. Έχουμε εντολή να εκτελέσουμε όποια μείνει στη σκηνή.

Το πρώτο ξάφνιασμα πέρασε. Τώρα έπρεπε να πειθαρχήσουμε τα νεύρα μας για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε το άγνωστο που μας περίμενε. Μέσα στη σκηνή έσπασα τη σιωπή. Στη ζωή μου έχω μια ατολμία, μια δειλία, θα έλεγα. Έχω πολλά ελαττώματα. Όμως ένα πρότερημα που έχω, πρέπει να το πω, αν θέλω να είμαι συνεπής με τον εαυτό μου. Σ' όλες τις δύσκολες ώρες συγκεντρώνω μέσα μου ένα κουράγιο και μια δύναμη που είναι θαυμαστά. Έτσι, λοιπόν, για να σπάσω αυτή τη σιωπηλή αγωνία που είχαμε όλες, άρχισα να παίρνω στα αστεία την κατάσταση.

— Ντυθείτε καλά, κορίτσια, έτσι που να είμαστε ζεστές. Επίσης, βάλτε ό,τι χοντρά ρούχα έχετε, να πέφτει πιο μαλακά το κλομπ επάνω μας.

Άνοιξα το χαρτόκουτό μου με την γκαρνταρόμπα μου. Φόρεσα όσες μπλούζες είχα, όσες φούστες μπορούσα να βάλω, δυο ζευγάρια κάλτσες, έβαλα το παλτό μου με ζόρι

κι ένα μαντίλι στο κεφάλι. Όλες ξεκαρδίστηκαν στα γέλια στο θέαμα που παρουσίαζα.

Στη στιγμή φάνηκαν οι αλφαμίτες. Δεν μπόρεσαν να καταλάβουν το λόγο της ευφορίας μας, την ώρα που αυτοί προσπαθούσαν να σπείρουν τη φρίκη. Τράβηξαν τη σκηνή, την ξεπάτωσαν κι έπεσαν με μανία επάνω μας. Τρέξαμε όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε, να φτάσουμε όλες μαζί στο θέατρο. Το κοινό μυστικό μας ήταν να προσπαθούμε να βρισκόμαστε όλες μαζί. Να μην ξεκόβει καμιά, γιατί ήταν περισσότερο επικίνδυνο το ξεμονάχισμα.

Μας έβαλαν να καθίσουμε στο χώμα. Οι αλφαμίτες είχαν σχηματίσει έναν κλοιό γύρω μας. Βρίσκονταν κι ανάμεσά μας για να παρακολουθούν αν συνεννοούμαστε μεταξύ μας. Στα μεγάφωνα ούρλιαζαν τα εμβατήρια. Κάθε τόσο διακόπτονταν από εθνικές παροτρύνσεις για να μας πείσουν να γίνουμε Ελληνίδες.

Κάποια στιγμή έγινε ησυχία. Στο μέσο της σκηνής παρουσιάστηκε ένας άνδρας ψηλός, γεμάτος, μ' ένα πέτσινο σακάκι. Και ύφος ναπολεόντειο. Ήταν ο Παπαγιαννόπουλος, ο διοικητής της Μακρονήσου. Πέρασαν αρκετά λεπτά, κοιτώντας μας χωρίς μιλιά. Κάθε κίνησή του ήταν μετρημένη. Κάποτε εδέησε να ανοίξει το στόμα του. Μια σκληρή, τσιριχτή φωνή έσκισε την ησυχία που βασιλεύε.

— Όσες θέλετε να κάνετε δηλώσεις, να περάσετε από τη δεξιά πλευρά του θεάτρου.

Η καρδιά όλων μας σταμάτησε. Καμιά κίνηση δεν γίνεται. Με τα μάτια παρακολουθούμε το θέατρο, κρατούμε την αναπνοή μας. Κανένας από αυτούς δεν βγάζει μιλιά. Ξαναπαίρνει το μικρόφωνο στα χέρι. Τούτη τη φορά μας δίνει πέντε λεπτά προθεσμία. Μας παροτρύνει να εκμεταλλευτούμε την υπομονή του. Κοιτάζει το ρολόι του, όπως ο γιατρός, όταν παίρνει το σφυγμό του αρρώστου. Τα λεπτά εξαντλούνται. Τούτη τη φορά ξαναπαίρνει το μικρόφωνο στο χέρι και η φωνή του βγαίνει κοφτή από οργή. Φωνάζει να ξεχωρίσουν οι Ελληνίδες από τις Βουλγάρες. Καμιά κίνηση. Με κινήσεις οργισμένες παίρνει στα χέρια του ένα χαρτί κι αρχίζει να διαβάζει ονόματα, αφού πρώτα δίνει

εντολή, όσες ακούν το όνομά τους να πηγαίνουν στη δεξιά πλευρά του θεάτρου. Ο κατάλογος περιέχει ονόματα γυναικών που είχαν κάνει δήλωση στο Τρίκερι, αλλά τις κουβάλησαν μαζί μας στο Μακρονήσι για να υπάρξει η μαγιά να φύγουν θριαμβευτικά από εκεί να διαλαλήσουν στον κόσμο το θρίαμβο που επιτελούσαν στο Μακρονήσι.

Όταν σταμάτησε, καμιά 150αριά γυναίκες είχαν φύγει από κοντά μας με δάκρυα στα μάτια κι απελπισμένες. Παρ' όλα αυτά βλέποντας αυτές τις γυναίκες σ' αυτή την κατάσταση, ο Παπαγιαννόπουλος αρπάζει το μικρόφωνο κι αρχίζει με φωνή στομφώδη να τις ζητωκραυγάζει και να πλέκει το εγκώμιό τους για την τιμή τους και την περηφάνια τους. «Αυτές είναι γνήσιες Ελληνίδες, αυτές τιμούν την πατρίδα».

Οι γυναίκες της δεξιάς πτέρυγας έκλαιγαν συνεχώς. Μας κοίταζαν με αγάπη, πόνο και ντροπή. Μας σφίγγουν νοερά το χέρι, μας εύχονται κουράγιο. Τους χαμογελάμε για να τους απαλύνουμε την ταπείνωση που νιώθουν. Τους χαμογελάμε για να τους πούμε πως τις νιώθουμε πλάι μας, πως πέρασαν πολλά βάσανα και το κουράγιο τους έφτασε μέχρι εκεί. Τους χαμογελάμε για να τους πούμε πως θα ξανασυναντηθούμε σε κοινούς αγώνες για την προκοπή του λαού μας.

Όταν τελείωσε ο διαχωρισμός, άλλη μια προθεσμία για να υπογράψουμε έπεσε στο κενό. Τότε με έξαλλη, αλλόφρονη φωνή που σχίζει τις χαράδρες της κόλασης, απευθύνεται στους αλφαμίτες.

— Άλφα μι, άλφα μι, πάρτε τα παιδιά απ' τις μανάδες. Άλφα μι, άλφα μι, πάρτε τα παιδιά απ' τις μανάδες.

Ξετυλίχτηκαν τέτοιες σκηές φρίκης που καμιά πένα, όση δύναμη κι αν έχει, δεν μπορεί να περιγράψει τις σκηές αλλοφροσύνης. Οι αλφαμίτες κραδαίνοντας τα ρόπαλα πάνω απ' τα κεφάλια μας, με ουρλιαχτά πεινασμένων λύκων που πέφτουν σε κοπάδι, έπεσαν επάνω μας και τραβούσαν τα παιδιά χτυπώντας όπου έβρισκαν. Έντρομα τα μικρά άρχισαν να βγάζουν σπαραχτικές φωνές που ξέσκιζαν και την πιο βάρβαρη καρδιά. Οι μάνες έσφιγγαν στην αγχαλιά τους

τα μικρά, που σπαρτάραγαν και τα ματάκια τους, γεμάτα τρόμο, απαθανάτιζαν αυτή τη φρίκη που θα τη σέρνουν σε όλη τους τη ζωή. Εμείς κρατούσαμε τις μάνες κι είχαμε γίνει ένα κουβάρι ανακατεμένα γυναικεία σώματα. Οι αλφαμίτες μάταια προσπαθούσαν να πάρουν τα παιδιά. Είχαν λυσσάζει από την αντίσταση των γυναικών να προφυλάξουν τα βλαστάρια τους που τα είχαν μεγαλώσει με πόνο και αίμα.

Ο άνθρωπος με το πέτσινο σακάκι, ήταν χαλκοπράσινος από την ταπείνωση που του έκαναν οι γυναίκες. Σε όλη την καριέρα του στο Μακρονήσι δεν είχε δεχτεί τέτοιο ράπισμα. Δίνει εντολή να τραβηχτούν πίσω οι αλφαμίτες. Τα έντρομα παιδάκια ουρλιάζουν και κλαίνε με αναφιλητά. Στην οπισθοχώρηση των αλφαμιτών, σε στιγμή αστραπής παίρνουμε την απόφαση να δώσουμε τα παιδιά στις γυναίκες της δεξιάς πλευράς. Στις γυναίκες που γνώριζαν τα παιδιά, να τα φυλάξουν από τη βαρβαρότητα των τσακαλιών. Να σώσουμε ό,τι μπορούμε από τις φοβερές παιδικές εμπειρίες. Η σκηνή συγκινητική. Οι γυναίκες με δάκρυα στα μάτια, παίρνουν τα παιδιά και μας διαβεβαιώνουν ότι θα περάσουν πάνω από τα πτώματά τους, πριν τους τα πάρουν.

Όταν ηρέμησαν όλα, άρχισε ο Παπαγιαννόπουλος το λόγο του:

— Έχιδνες, φίδια, ανθρωπόμορφα τέρατα, πάρτε το απόφαση ότι θα κάνετε δήλωση, είτε το θέλετε, είτε δεν το θέλετε. Έστω και στα φορεία θα υπογράψετε. Καμιά δεν θα φύγει από δω ζωντανή. Θα σας φάνε τα φίδια και τα αγριοπούλια στις χαράδρες.

Μας περιέλουσε με ακατάσχετη φλυαρία, γεμάτη απειλές και βρισιές. Η φωνή του έβγαине με μεγάλα διαλείμματα, έτσι που να προσέχει για το σωστό φθόγγο του και να προλαβαίνει ο αντίλαλος να τον γυρίζει πίσω, να απολαμβάνει τη ρητορική του.

Κάποτε σταμάτησε κι αμέσως έδωσε για δεύτερη φορά το πράσινο φως στους αλφαμίτες να πέσουν μέσα στο θέατρο. Αυτοί, χωρίς να χάσουν καιρό, με τα κλομπ σηκωμένα, άρχισαν να εφορμούν, να μας ποδοπατούν και να μας

χτυπούν, έτσι όπως ήμασταν καθισμένες στο χώμα. Αυτή τη φορά έριξαν το βάρος τους στις ηλικιωμένες. Αρχισαν να τραβούν τις γριούλες, πότε με βρισιές και πότε με γλυκόλογα. «Έλα, γιαγιά, έλα να κάνεις δήλωση. Έλα να πας στο σπίτι σου να πεθάνεις». Η «μωρή, παλιόγρια, θα σου δείξω εγώ». «Δεν θα μας κάνουν κι οι παλιόγριες ό,τι θέλουν». Οι καημένες οι γυναίκες, λες και είχαν βιδωθεί στο χώμα. Τις τραβούσαν με τόση βαρβαρότητα, που έλεγες πως τα εύθραυστα μέλη τους θα μείνουν μέσα στα βάρβαρα χέρια τους. Άλλες δεν μιλούσαν καθόλου. Είχαν ρίξει όλη τους την προσοχή, να μείνουν εκεί κοντά μας, μαζί μας. Άλλες πάλι έλεγαν με πονεμένη φωνή:

— Για ποιο σπίτι, μου λες, γιε μου. Το αφάνισαν. Δεν μου άφησαν τίποτε. Σε μένα έλαχε ο κλήρος να κρατήσω την αξιοπρέπεια του ονόματός μας.

Η γριούλα από το Καρπενήσι, γεμάτη περηφάνια, αγωνίζεται να ξεφύγει από το τράβηγμά τους, φωνάζοντας όλο θυμό:

— Δήλωση μού ζητάς; Το όνομά μου είναι τίμιο. Δεν το λασπώνω εγώ. Δεν λασπώνω τη μνήμη των παιδιών μου. Ντροπή σας.

Το μακελειό συνεχίζεται για πολλή ώρα. Όταν κατόρθωναν να ξεβιδώσουν κάποια γυναικούλα, αυτή έκανε δυο βήματα και ξανάπεφτε στο χώμα. Οι αλφαμίτες έχουν ανάψει, ιδροκοπούν, μα είναι αδύνατο να τα βγάλουν πέρα. Τώρα βρίζουν με ανήκουστα λόγια. «Ύαινες, βρόμες, πουτάνες, λύκαινες» και χτυπούν στο σωρό με κλωτσιές, με γροθιές, με κλομπ. Μέσα σ' αυτή τη λαίλαπα, οι γυναίκες κατορθώνουν να μείνουν εκεί. Ούτε μία δεν δέιλιασε, ούτε μία δεν παρουσιάστηκε στο επιτελείο της σκηνής.

Το επιτελείο, με επικεφαλής τον Παπαγιαννόπουλο παρακολουθούσε από ψηλά, όπως οι αυτοκράτορες της αρχαίας Ρώμης. Μόνο που εκεί τα θηρία κατάφερναν να ξεσκίσουν τους Χριστιανούς, ενώ εδώ, τα ανθρώπινα θηρία δεν κατάφερναν να κάνουν να υποκύψουν οι γυναίκες.

Για να κρύψουν την ντροπή τους από την αποτυχία τους, έδωσαν τέλος στην έφοδο των αλφαμιτών, με την εντολή να

σηκωθούμε και να μπούμε στη γραμμή. Μας είπαν να χωρήσουμε ανά σαράντα και να περάσουμε στις σκηές, που είχαν στήσει την προηγούμενη μέρα. Ήταν μεγάλες σκηές, τελείως άδειες. Σιγά-σιγά άδειαζε το θέατρο κι όλες συγκεντρωνόμαστε στις σκηές. Δεν ξέραμε ποιο θα ήταν το επόμενο βήμα.

Η δική μας σκηνή βρισκόταν περίπου στη μέση. Είχαμε καταφέρει να πάμε όλη η παρέα μας μαζί. Πριν προλάβουμε να πούμε δυο κουβέντες, για να αλλάξει η βαριά ατμόσφαιρα, μπήκαν στη σκηνή δυο αλφαμίτες. Από τις άλλες σκηές, τις ακριανές, είχαν αρχίσει να ακούγονται βογκητά, φωνές και νταβατούρι. Είχαμε καθίσει στο χώμα, η μια κοντά στην άλλη. Μόλις μπήκαν με τα κλομπ στα χέρια, άρχισαν να φωνάζουν να σηκωθούμε όλες όρθιες και όποια τολμήσει να ξανακαθίσει θα έχει άσχημα ξεμπερδέματα. Προσπαθήσαμε με κάθε τρόπο να αποφύγουμε τις προκλήσεις. Σηκωθήκαμε όρθιες και στηθήκαμε η μια κοντά στην άλλη.

Άρχισε η επιθεώρηση. Πέρασαν μπροστά από καθεμιά και την κοιτάζαν βλοσυρά από πάνω ως κάτω. Αφού τελείωσε η επιθεώρηση, στάθηκαν στη μέση της σκηνής.

— Έλα εδώ εσύ, λέει απευθυνόμενος σε μένα.

Δεν κάνω καμιά κίνηση στην προσταγή του. Τον κοιτώ μόνο κατάματα. Επαναλαμβάνει την εντολή. Ακίνητη εξακολουθώ να τον κοιτώ. Χάνει την υπομονή του, με αρπάζει και με τραβάει στη μέση της σκηνής που ήταν άδεια. Μου δίνει προκαταβολικά τέσσερα σκαμπίλια για την ανυπακοή μου. Στη συνέχεια, μου βγάζει ένα λογύδριο για να μου πει ότι είμαι ηλίθια που πιστή στις διαταγές του Καραγιώργη κάθομαι εκεί. Μου αρχίζει έναν εξάψαλμο για τον Καραγιώργη, λες και είχαν προσωπικές διαφορές. «Να κάνω μια δήλωση και να πάω σπίτι μου».

Τον ακούω, τον κοιτάω κι ούτε ένας μυς δεν συσπάται στο πρόσωπό μου.

— Τώρα θα σου δείξω, πόρνη, μου λέει και πέφτει επάνω μου χτυπώντας με.

Δεν βγάζω άχνα. Μέσα μου νιώθω τόσο καλά που δεν

καταλαβαίνω τους πόνους του κορμιού μου. Ενώ συνεχίζει να με χτυπά, ο δεύτερος αλφαμίτης που στεκόταν στο άνοιγμα της σκηνής, του φωνάζει ότι τον ζητάνε. Μου δίνει μια σπρωξιά και με πετάει πάνω στις άλλες γυναίκες. Όλες με περισσή αγάπη και στοργή με ρωτούν πώς αισθάνομαι. Τα μάτια τους είναι βουρκωμένα κι ανησυχούν για μένα, για την κατάσταση της υγείας μου. Νιώθω πάρα πολύ καλά και προσπαθώ με όλη μου την καρδιά να τους το πω, να μην στενοχωριούνται. Δεν προλαβαίνω όμως να τελειώσω κι ένας άλλος αλφαμίτης μπαίνει στη σκηνή μας. Ξανά επιθεώρηση, φωνές και βρισιές, πώς τολμάμε και μιλάμε μεταξύ μας, και στήσιμο στη μέση της σκηνής.

— Έλα εδώ εσύ, φωνάζει.

Κι αυτή τη φορά, από τις σαράντα γυναίκες απευθύνεται σε μένα. Έχει κοπέι η αναπνοή όλων. Φοβούνται για την υγεία μου, φοβούνται για μια ακόμα αιμόπτυση. Με γεμίζει χαρά ο φόβος τους, με γεμίζει χαρά, γιατί δεν φοβούνται για την αντοχή μου. Δεν νιώθω κανένα φόβο. Είμαι αποφασισμένη να παλέψω για την αξιοπρέπειά μου. Είμαι τόσο αποφασισμένη που δεν νιώθω τα χτυπήματά τους. Ξανά η ίδια σκηνή.

— Θα κάνεις δήλωση;

Καμιά απάντηση. Χτύπημα και πέταγμα πάνω στις άλλες γυναίκες.

Όλες έρχονται κοντά μου και προσπαθούν να μου πουν έναν καλό λόγο, μα η φωνή τους δεν βγαίνει από τη συγκίνηση. Το Δεσποινάκι κλαίει και με παρακαλεί να βάλω ένα μαντίλι, να κρύψω λίγο τα μάγουλά μου, που παρ' όλη την αρρώστια μου, είχαν γίνει κατακόκκινα από τα σκαμπίλια και το ξάναμμα και τους προκαλούν, μου λέει, έτσι παιδικά που είναι. Δεν θέλω να την πικράνω κι αφήνω τα τρεμάμενα χέρια της να μου δέσουν το μαντίλι και να αφήσουν έξω τα μισά μάτια, τη μύτη και το στόμα. Με βάζουν ανάμεσα σε πιο μεγάλες γυναίκες για να μην είμαστε μαζί όλες οι νέες. Από την ώρα που μπήκαμε στις σκηνές στόχος των αλφαμιτών είναι οι νέες.

Δεν προλαβαίνουμε να πάρουμε θέσεις και μπαίνει μέσα

ένας άλλος αλφαμίτης. Με ξεχωρίζει από τις άλλες και με βάζει να σταθώ στη μέση της σκηνής. Τραβάει και την Τασία. Μας στήνει τη μια απέναντι στην άλλη.

— Είσαστε αδερφές; με ρωτάει.

Δεν του απαντώ.

Γυρίζει στην Τασία.

— Είσαστε αδερφές;

— Όχι, δεν είμαστε αδερφές, του λέει.

Την αρχίζει στα σκαμπίλια και τις κλωτσιές.

— Θα μου πεις, μωρή, εμένα ψέματα, αφού είσαστε αδερφές.

— Όχι, δεν είμαστε, φωνάζει η Τασία, δεν σου λέω ψέματα.

Αυτός συνεχίζει να χτυπά και να αγριεύει να του πει την αλήθεια. Στέκομαι εκεί μπροστά, παρακολουθώ το ξύλο και περιμένω τη σειρά μου. Αναλογίζομαι πώς μπορεί ένας νέος άνδρας να χτυπά, χωρίς λόγο, αυτή τη νέα κοπέλα. Βρήκε μια ανόητη ερώτηση για να εκτονώσει τα άγρια ένστικτά του. Με την Τασία δεν μοιάζουμε. Το μόνο κοινό ήταν τα ξανθά μας μαλλιά, που τα δικά μου δεν φαινότουσαν κάτω από το κουκουλωμένο μου κεφάλι.

Σε μια στιγμή του λέει η Τασία:

— Πήγαινε να δεις τους καταλόγους, αν έχω αδερφή.

Χωρίς να ρωτήσει το όνομά της, φεύγει φωνάζοντας άγρια:

— Πάω, μωρή, κι αν μου λες ψέματα, θα πεθάνεις.

Είχαν τέτοια εξουσία στη ζωή μας, που κάθε αλφαμίτης αποφάσιζε πόσο θα ζήσουμε. Ξανακάθομαι ανάμεσα στις άλλες γυναίκες. Από τις γύρω σκηνές ακούγονται πάντα φωνές. Δεν μπορούσαμε να μάθουμε τι γινόταν εκεί. Από το άνοιγμα της σκηνής βλέπαμε τους αλφαμίτες να ανεβοκατεβαίνουν σε έξαλλη κατάσταση. Δεν θέλαμε να διακινδυνεύσουμε και να προχωρήσουμε μέχρι το άνοιγμα.

Οι δείκτες του ρολογιού προχωρούσαν πολύ αργά. Κάθε τόσο απευθυνόμασταν σ' αυτές που είχαν ρολόι, για να ρωτήσουμε τι ώρα είναι. Δεν ξέραμε τι να ευχηθούμε, να περάσει η ώρα, ή να μείνει στάσιμη.

Κατά τις δύο το μεσημέρι μπαίνει στη σκηνή ένας μαύρος και κοντός αλφαμίτης· ήταν γνωστός σαν ουρά του Βασιλόπουλου, του διοικητή του Α' Τάγματος. Είχα ακούσει το όνομά το, Κατσιμίχας, και θυμόμουν ότι αυτός είχε σπάσει, έγινε όργανο στα χέρια της Ασφάλειας, δεν δίστασε να στείλει στο εκτελεστικό απόσπασμα τέσσερις αθώους ΕΠΟΝίτες, τον Δημήτρη Καμουτσή, τον Τάκη Τσουτή, τη Γεωργία Πολυγένους και τη Μαρία Ρέππα, στη δίκη των «στρατολόγων της Πελοποννήσου» και να χαρίσει και στον ίδιο τον αδερφό του Βαγγέλη, μια καταδίκη σε θάνατο 3 κατά 2, που τώρα βρισκόταν κλεισμένος στις Φυλακές της Κέρκυρας. Είναι αυτός, που η φήμη του είχε φτάσει κι έξω από το Μακρονήσι για την αγριότητα που είχε δείξει σε όλους τους κρατούμενους. Είχε βάλει σαν σκοπό του, να φτάσει τους αγωνιστές στα δικά του μέτρα. Είχε χάσει κάθε αίσθημα ανθρωπιάς. Τον είχαν μεταμορφώσει σε ένα ανδρείκελο, ατσάλωτο, με ύφος στρατηγού και πατρικό εθνικό ύφος.

Αυτός, λοιπόν, ο περιβόητος αλφαμίτης με ξεχωρίζει από τις άλλες γυναίκες κι αρχίζει το μονόλογό του.

— Πώς σε λένε; με ρωτάει.

Καμιά απάντηση.

— Δεν πειράζει, απαντά, το ξέρω, εσύ θα κάνεις μια δήλωση. Οι γονείς σου θα σε περιμένουν. Τι δουλειά κάνουν; Θα δουλεύουν σε καμιά Τράπεζα. Πόσα λεφτά θα ξόδεψαν για να σε σπουδάσουν. Τώρα όμως πρέπει να γυρίσεις. Ξέρεις τι ωραία που είναι στην Αθήνα; Ξέρεις τη μόδα; Όλες οι γυναίκες φορούν ωραία φουστάνια με μεγάλα ντεκολτέ. Πρέπει να πας κι εσύ να τα δεις. Πόσο θα χαρείς! Σε αφήνω να σκεφτείς. Η ώρα είναι δύο, στις έξι ακριβώς θα έρθω για να μου απαντήσεις.

Σηκώνεται και φεύγει.

Αυτή τη φορά έσπασε ο πάγος. Αρχίσαμε ψιθυριστά να καλαμπουρίζουμε τα μεγάλα και μεστά επιχειρήματα που μου αράδιασε για να με πείσει. Καλαμπουρίζαμε το ραντεβού που είχα στις έξι και φοβόμουν μήπως με γελάσει και δεν έρθει.

Όλο το μεσημέρι στη σκηνή μας δεν μπήκε κανείς. Έξω άρχισε να σκοτεινιάζει, ενώ μέσα στη σκηνή ήταν κιόλας σκοτεινά.

Η ώρα κόντευε έξι και περίμενα το ραντεβού. Σαν τζέντλεμαν εμφανίστηκε στις έξι ακριβώς. Κρατούσε ένα φανάρι στα γαντοφορεμένα χέρια του και μια λαστιχένια πλατιά λουρίδα. Μπήκε μέσα και ρίχνοντας το φανάρι στα πρόσωπα των γυναικών, με ζετρόπωσε ανάμεσά τους.

— Τι έγινε; μου λέει. Σκέφτηκες;

Σιωπή από την πλευρά μου.

— Κράτα το φανάρι και φέγγε μου.

Μου δίνει το φανάρι κι αρχίζει να με βομβαρδίζει με σκαμπίλια. Μέσα από τα γάντια πρέπει να είχε κάτι σιδερένιο, γιατί ένιωθα αβάσταχτους πόνους. Δέχτηκα ένα σκαμπίλι στο δεξί μου αυτί που έχασα την ισορροπία μου και πέταξα το φανάρι. Άρχισε να βρίζει πως θα του το σπάσω. Το δίνει να το κρατά μια άλλη γυναίκα κι αρχίζει να με χτυπά με το λαστιχένιο βούρδουλα. Παρ' όλα τα ρούχα που φορούσα, σε κάθε χτύπημα ένιωθα το δέρμα μου να σηκώνεται και να ξεχωρίζει από το σώμα. Στην Τρίτη βουρδουλιά έχασα την ισορροπία μου και παραπάτησα.

— Είσαι κουτσή; μου λέει.

Για πρώτη φορά άνοιξα το στόμα μου. Πριν απαντήσω, σκέφτηκα αστραπιαία να το ρισκάρω. Ή θα φάω περισσότερες, ή θα μ' αφήσει.

— Ναι, του απαντάω.

— Κάθισε κάτω, μου φωνάζει και συγχρόνως μου δίνει μια σπρωξιά και με πετάει στην απέναντι πλευρά, πάνω στους πασσάλους.

Ξαναμμένος όπως ήταν, σηκώνει την Αλεξάνδρα Ζαχαρή, μια όμορφη, γλυκιά κοπέλα από την Άρτα. Χωρίς κουβέντες και ψηστήρι, αρχίζει να τη χτυπά με το λαστιχένιο βούρδουλα, όπου βρίσκει. Αυτή προσπαθεί με κάθε τρόπο να προφυλάξει το κεφάλι της.

Έμεινα στο χώμα όπως μ' έριξε και με τα νεύρα τεντωμένα άκουγα τα χτυπήματα. Έκλεινα σφιχτά τα μάτια και προσπαθούσα να στείλω το νου μου μακριά. Μου 'ρχότανε να

ξεφωνίσω. Προσπαθούσα να ξεγελάσω τον εαυτό μου ότι τινάζουν χαλιά, ότι κάτι χτυπούν, ότι δεν χτυπούν άνθρωπο. Τότε ένιωσα το μαρτύριο των άλλων γυναικών, όταν με χτυπούσαν. Δεν ένιωθα τα δικά μου χτυπήματα, της Αλεξάνδρας μού έσκιζαν την καρδιά. Έχωνα τα νύχια μου βαθιά μέσα στις χούφτες μου για να μην ξεφωνίσω.

Σ' αυτή τη φριχτή ώρα ακούστηκε ένα αναφιλητό κι ένα «αχ» από τη μεριά των γυναικών.

— Ποια έκανε «αχ»; ξεφωνίζει ο αλφαμίτης.

Με κουράγιο απαντά η Βενέτη, μια γυναίκα γύρω στα εξήντα από τη Θεσσαλονίκη, που έμεινε στον τάφο του Μακρονησιού για να θυμίζει σε όλους τη δόξα του:

— Η μάνα σου, παιδί μου.

Λυσσάει ο αλφαμίτης κι αρχίζει να την περιλούζει με ακατονόμαστες βρισιές.

— Αν ήταν η μάνα μου εδώ με σας, τις προδότρες, θα τη σκότωνα με τα ίδια μου τα χέρια. Βούλωσέ το, παλιόγρια.

Παρ' όλα αυτά, κάτι σκίρτησε μέσα του. Από εγωισμό δίνει άλλη μια στην κοπέλα και βρίζοντας φεύγει από τη σκηνή.

Μέσα στη σκηνή έχουμε άρρωστες. Η μια λιποθυμάει με την καρδιά της, η άλλη παθαίνει νευρική κρίση. Φωνάζουμε με όλη μας τη δύναμη να φέρουν γιατρό. Κάποτε έρχεται ο γιατρός που κάνει ένεση και διατάζει να φέρουν ράντσα να τις ξεπλώσουν. Φέρνουν κι ακόμα μια άρρωστη κι έτσι η σκηνή μας παρουσιάζει όψη νοσοκομείου. Όλες είμαστε στοιβαγμένες σε μια μεριά και τα τρία ράντσα απέναντι. Οι αλφαμίτες χώνουν τα κεφάλια τους στη σκηνή, βλέπουν τα ράντσα και φεύγουν.

Έχει βραδιάσει κι εμείς καθόμαστε κατάχαμα στις σκηνές, παγωμένες, νηστικιές από την προηγούμενη και με την ένταση όλης της μέρας. Όσο πέφτει η νύχτα, τόσο κι αγωνία μας μεγαλώνει.

Όλο το απόγευμα τα μεγάφωνα μάς καλούσαν να πάμε να υπογράψουμε τη δήλωση. Μας απείλησαν ότι θα μας κουρέψουν. Φώναξαν, μάλιστα, τους κουρείς του τάγματος να παρουσιαστούν στο γραφείο.

Όσο πλησίαζε η νύχτα, μας απειλούσαν ότι απόψε θα έχουμε νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου.

Δεν ξέραμε τι γινόταν με τις άλλες. Δεν ξέραμε τι τρόπους είχαν σ' αυτές χρησιμοποιήσει.

Η αγωνία όλης της μέρας, η κούραση, η πείνα που δεν τη νιώθαμε, αλλά υπήρχε, με είχαν εξαντλήσει. Προσπάθησα να κλείσω τα μάτια μου, μα ήταν αδύνατο. Βρισκόμουν ανάμεσα στην Ηρώ και τη Μαρία, που τη γνώριζα από παλιά. Την Ηρώ τη γνώρισα στο Στρατόπεδο, είχαμε όμως κάνει πολύ λίγη παρέα. Δεν είχε τύχει να βρεθούμε κοντά σε κανένα διαχωρισμό. Δεν θα ξεχάσω τη στοργή της, δεν θα σβήσει ποτέ από τη μνήμη μου η αγάπη και η φροντίδα της να με ηρεμήσει, η προσπάθειά της να με κάνει να κοιμηθώ λίγο, να ξεκουραστώ, να ηρεμήσουν τα τεντωμένα νεύρα μου.

— Ακούμπα επάνω μου, κοριτσάκι μου. Κλείσε τα μάτια σου. Κοιμήσου.

— Δεν μπορώ, της έλεγα. Θα έρθουν και θα είμαι κοιμισμένη. Πρέπει να είμαι ξύπνια.

— Κοιμήσου. Θα σε ξυπνήσω εγώ.

Παρ' όλη την αντίσταση που έβαζα να μην κοιμηθώ, ο ύπνος με έπαιρνε για λίγα λεπτά, για να ξυπνήσω με αγωνία.

— Έρχονται, έρχονται, φώναζα κι η καρδιά μου φτερούγιζε τόσο που την άκουγε η Ηρώ.

— Ησύχασε, πουλάκι μου, ηρέμησε, κοιμήσου. Εγώ είμαι κοντά σου.

Λες κι η καημένη η Ηρώ είχε το μαγικό ραβδάκι να τους απομακρύνει.

Την άλλη μέρα πήρανε τις άρρωστες και τις χτυπημένες στο αναρρωτήριο και μοίρασαν τις υπόλοιπες σε μεγάλες σκηνές που είχαν στήσει οι φαντάροι.

Το στρατόπεδο άρχισε να λειτουργεί. Προσκλητήρια, το συσσίτιο πήγαινε μια-μια να το πάρει μόνη της. Δεν μας άφηναν να βγάλουμε «Μαρίες», όπως παλιά. Καθυστερήσαν

λίγο το μάθημα Εθνικής Αγωγής, μέχρι να τακτοποιηθούμε και γνωριστούμε.

Εκείνο τον καιρό ήμουν πολύ άρρωστη. Ήρθε σήμα από την Αθήνα και με εξέτασαν οι γιατροί που με έβγαλαν τελείως γερή. Αλλά, έτσι, σαν δώρο, μου έδωσαν το ράντσο μου, που χρησίμευε για τραπέζι στην παρέα, και με απάλλαξαν από το μάθημα της Εθνικής Αγωγής. Υπήρξα από τις τυχερές της Μακρονήσου! Εκείνο που μπορώ να πω είναι ότι οι γυναίκες δεν έκαναν δήλωση εκείνες τις δύσκολες ώρες και κάτω από τη φοβερή πίεση που δέχονταν.

Πρέπει, βέβαια, να προσθέσω ότι εμείς βρεθήκαμε στο Μακρονήσι σε καλύτερη ώρα. Έφταναν οι εκλογές του Μάρτη και, γενικά, το κλίμα άρχιζε να αλλάζει.

Κάποια μέρα επισκέφτηκαν το Στρατόπεδο δημοσιογράφοι της αστικής γαλλικής εφημερίδας *Φιγκαρό*, που είχαν ζητήσει άδεια για να διαπιστώσουν, αν όλα αυτά που λέγανε για το νησί ήταν αλήθεια ή προπαγάνδα των κομμουνιστών.

Είχαν εξωραϊστεί τα πάντα στο Στρατόπεδο. Φαντάρου με σιδερωμένες στολές, τοίχοι και πεζούλια ασπρισμένα. Τα πάντα έλαμπαν. Είχαν ετοιμάσει και τις γυναίκες, τις «Ελληνίδες», που κάποια θα τους έλεγε τι ωραία που περνούσαν και τι καλά τους έδωσε το Μακρονήσι. Έτσι, θα μάθαινε κι ο έξω κόσμος για το θαύμα της Μακρονήσου και οι δημοσιογράφοι θα έφευγαν ευχαριστημένοι.

Εμάς, μας περιόρισαν στις σκηνές και μας απαγόρευσαν να βγούμε έξω. Υποτίθεται, ότι δεν ξέραμε τίποτε γι' αυτή την επίσκεψη. Κάποιοι, όμως, μας είχαν ειδοποιήσει και καταστρώσαμε το σχέδιό μας. Μια ορισμένη ώρα θα βγαίναμε όλες έξω από τις σκηνές με ξεφωνητά και θα τρέχαμε στα σύρματα να προκαλέσουμε την προσοχή των ξένων δημοσιογράφων.

Έτσι κι έγινε.

Την ώρα που οι δημοσιογράφοι ήταν έτοιμοι να μπουκ στο αυτοκινητάκι και να φύγουν, ξεχυθήκαμε όλες έξω. Δυο από μας προχώρησαν όσο γινόταν πιο κοντά στο σύρμα και

φωνάζοντας στα γαλλικά, τους καλούσαν να δουν κι εμάς και να μιλήσουν μαζί μας. Όπως κι έγινε.

Σε λίγες μέρες έφτασε το φύλλο της *Φιγκαρό* στα χέρια μας με την ανταπόκριση από τη Μακρονήσο. Γράφανε ό,τι τους είχαμε πει ακόμα κι ότι μας είχαν κρυμμένες.

Δεν χρειάζεται, βέβαια, να γράψω για τις συνθήκες παραμονής μας, τον αέρα και τις πέτρες που σηκώνονταν και μας είχαν μαυρίσει τις γάμπες. Όλα αυτά και άλλα πολλά είναι σε όλους γνωστά.

Οι τρεις γυναίκες κατεβάζουν τα σκουπίδια. (Στη μέση η Ουρανία). Αριστερά και κατά μήκος: Οι σκηνές των γυναικών και οι άδεντρες πλαγιές του νησιού.

Μετά από τόσα χρόνια περάσαμε ένα ωραίο Πάσχα. Μας πρόσφεραν γεύμα φαντάρου: ψητό αρνί, κοκορέτσι, γλυκά, φρούτα και κρασί.

Σε λίγη ώρα ήρθαν και μας ζήτησαν πίσω το κρασί, γιατί έκαναν λάθος. Τους είπαμε ότι το ήπιαμε.

Εμείς, πάντως, περάσαμε πολύ ωραία.

Προς το τέλος του Ιούλη άρχισε το ράδιο-αρβύλα. «Θα σας πάρουν από δω», «Θα σας πάνε σ' άλλο ξερονήσι», «Θα σας

πάνε εκεί ή αλλού». Βέβαια, κυκλοφορούσε και η φήμη για το Τρίκερι. Αυτό μας έδινε μεγάλη χαρά. Στο κάτω-κάτω ήταν γνωστό μας μέρος!

Μας έκαναν δυο αποστολές. Πρέπει να ήμασταν πεντακόσιες-εξακόσιες γυναίκες που επιστρέψαμε στο Τρίκερι.

Ήρθαν δυο ανοιχτά οπλιταγωγά. Η πρώτη αποστολή έφυγε στις 31 του Ιούλη και η άλλη την 1^η Αυγούστου.

Η χαρά μας ήταν απέραντη γιατί φεύγαμε από το Μακρονήσι με ψηλά το κεφάλι. Ίσως έγραψα πολλά και σε πολλούς γνωστά. Ήθελα να δώσω να καταλάβει ο αναγνώστης ότι εμείς οι γυναίκες εξόριστες δεν έχουμε καμιά εντύπωση ότι νικηθήκαμε. Ας βγάλουν τα συμπεράσματά τους οι ιστορικοί. Ας προσέξουν όμως το κεφάλαιο: ΕΞΟΡΙΣΤΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

*Υπομνηματικό σημείωμα
της Ουρανίας Ηλία Στάβερη*

Προς την αρμόδια Επιτροπή
του νόμου 1863 / 89

Κύριοι,

Στις 7 Μαρτίου 1948 με συνέλαβε η Ασφάλεια Αθηνών για την αντιστασιακή μου δράση και τη συμμετοχή μου στην Οργάνωση Νεολαίας της ΕΠΟΝ στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Μου ζήτησαν να υπογράψω δήλωση αποκήρυξης των ιδεών μου με την απειλή στρατοδικείου. Μη μπορώντας να βρουν κανένα, έστω και ελάχιστο στοιχείο εις βάρος μου, με απόφαση της Πρωτοβάθμιας Επιτροπής Ασφαλείας με εκτόπισαν για ένα χρόνο στο στρατόπεδο πειθαρχημένης διαβίωσης γυναικών στη Χίο. Πριν περάσει ο χρόνος, έφτανε η παράταση της εκτόπισής μου για έναν καινούργιο χρόνο, για να συνεχιστεί αυτή η κατάσταση μέχρι το 1952, οπότε η Δευτεροβάθμια Επιτροπή έκανε αποδεκτή την έφεσή μου και απολύθηκα.

Οι συνθήκες παραμονής στη Χίο ήταν άθλιες από κάθε άποψη. Πειθαρχημένη διαβίωση, εγκλεισμός στις υγρές και ανήλιαγες αποθήκες, που είχαν κατασκευάσει στην κατοχή οι Γερμανοί, για 22 ώρες το 24άωρο. Συσσίτια πείνας, έλλειψη ιατρικής και φαρμακευτικής περίθαλψης, καθεστώς καταπίεσης και τρομοκρατίας. Όλα αυτά μαζί είχαν σαν συνέπεια, ύστερα από 7 μήνες παραμονής σ' αυτές τις απάνθρωπες συνθήκες, να εμφανιστούν τα πρώτα συμπτώ-

ματα της αρρώστιας μου. Πόνοι αφόρητοι στο πόδι μέρα-νύχτα, μέχρι του σημείου να μην μπορώ να κινηθώ. Χαρακτηριστικό της κατάστασής μου είναι ένα περιστατικό με τον ανώτερο διοικητή Αιγαίου κ. Πλατάκη, που ήρθε να κάνει επιθεώρηση και προπαγάνδα στο στρατόπεδο. Βλέποντάς με να σφαδιάζω από τους πόνους, μου επέτρεψε να παραμείνω στο θάλαμο, ενώ είχε βγάλει όλες τις άλλες γυναίκες έξω, χωρίς βέβαια να με στείλει στο νοσοκομείο για νοσηλεία, που τον παρακάλεσα.

Μετά από 14 μήνες παραμονής σ' αυτές τις συνθήκες στη Χίο, τον Απρίλιο του 1949 μας μετέφεραν σ' ένα ακατοίκητο νησί, στον Παγασητικό, στο Τρίκερι.

Εκεί, η ζωή μας γίνεται ακόμα πιο απάνθρωπη. Παραμονή σε σκηνές που τρέχουν και μας μουςκεύουν με τη μικρότερη βροχή. Το φαγητό άθλιο. Απομονωμένες από όλο τον κόσμο, έρμαιες στη διάθεση του κάθε χωροφύλακα που είχε επάνω μας εξουσία για ζωή και θάνατο.

Κάτω απ' αυτές τις απάνθρωπες συνθήκες, για όλες φυσικά τις κρατούμενες γυναίκες, και την «καναμόρφωση» στο ζενίθ, αρχίζω τις αιμοπτύσεις. Είναι η εποχή που μας ετοιμάζουν μεταγωγή για τη Μακρόνησο.

Το ταξίδι αρχίζει με ξήλωμα και κουβάλημα σκηνών, μαγειρείων όλου του στρατοπέδου που κρατάει ένα μήνα και συμμετέχουν όλες οι γυναίκες, χωρίς εξαίρεση.

Στο Μακρονήσι φτάσαμε στο τέλος του Γενάρη του 1950. Μας «υποδέχτηκαν» οι αλφαμίτες με ξύλο, χωρίς έλεος. Προσπαθήσαμε, όσες είμαστε άρρωστες, να κρύψουμε την αρρώστια μας, γιατί η μεταχείριση τότε γινόταν σκληρότερη για να μας εκβιάσουν να κάνουμε την αποκήρυξη των πεποιθήσεών μας.

Ήμουνα σε φρικτή κατάσταση. Έβγαζα αίμα από τους πνεύμονες, η κατάσταση του ποδιού πολύ άσχημη, οι πόνοι αφόρητοι νύχτα-μέρα. Λίγο μετά, οι δικοί μου μάθανε πως είμαι άρρωστη, χωρίς να ξέρουν τι ακριβώς έχω. Οι δικοί μου πλησίασαν κάποιον υπουργό που τους υποσχέθηκε πως θα στείλει σήμα, κι αν πράγματι ήμουνα άρρωστη, θα με

μετέφεραν σε νοσοκομείο στην Αθήνα. Το σήμα έφτασε, με φώναζαν οι γιατροί του στρατοπέδου (τα ονόματά τους θα υπάρχουν στα αρχεία της Μακρονήσου), κι αφού με εξέτασαν, με είδαν που σερνόμουνα κι έφτυνα αίμα, απάντησαν στο σήμα ότι ήμουν ΥΓΙΗΣ.

Μετά από 8 δύσκολους μήνες στη Μακρόνησο κι αφού τελείωσε η «καναμόρφωση», ξαναγυρίσαμε στο Τρίκερι, τον Αύγουστο του 1950.

Η κατάστασή μου είχε φτάσει στο απροχώρητο. Όσες προσπάθειες κι αν έγιναν από τις κρατούμενες για να πειστεί η διοίκηση να με στείλει στο νοσοκομείο στο Βόλο, στάθηκαν άκαρπες.

Τον Οκτώβριο του 1950 έφτασε στο Τρίκερι, για πρώτη φορά, κλιμάκιο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού (Δ.Ε.Σ.), με επικεφαλής τον κύριο Λαμπέρ. Κατά καλή μου τύχη, η μητέρα μου γνώριζε τον έλληνα γραμματέα του και την ειδοποίησε να ταξιδέψει μαζί τους, μήπως και την αφήσουν να με δει.

Όλα αυτά τα χρόνια το επισκεπτήριο ήταν απαγορευμένο.

Η μητέρα μου έφτασε μαζί με το κλιμάκιο στο νησί, αλλά η χωροφυλακή δεν της επέτρεπε να αποβιβαστεί από το καΐκι. Με τη μεσολάβηση του κυρίου Λαμπέρ, της επέτρεψαν να με δει στο λιμάνι και να φύγει αμέσως με το καΐκι, μόλις θα ήταν έτοιμο.

Ήταν αδύνατο να φτάσω εκεί κάτω. Παρακάλεσα τη χωροφυλακή να της επιτρέψει ν' ανέβει στο στρατόπεδο, αλλά στάθηκε αδύνατο να δεχτεί. Στο τέλος βρέθηκε η λύση. Στείλανε έναν γάιδαρο και μ' έδεσαν επάνω σαν σακί για να φτάσω στο λιμάνι. Είναι αδύνατο να περιγράψω με λόγια τον κλονισμό της μητέρας μου, όταν με είδε σ' αυτή την τραγική κατάσταση. Ράγισαν κι οι πέτρες από τον σπαραγμό της. Μόνον οι ψυχροί νόμοι και οι διαταγές δεν λύγισαν. Έπρεπε να φύγει αμέσως, αφήνοντάς με σ' αυτό το χάλι στο στρατόπεδο.

Στις σκηνές πόνου και απελπισίας της μητέρας μου επενέβη ο κύριος Λαμπέρ και τη βεβαίωσε, δίνοντάς της

το λόγο της τιμής του, πως θα κάνει ό,τι μπορεί, ώστε αύριο να ταξιδέψω για τον Βόλο και να εισαχθώ στο νοσοκομείο. Την παρακάλεσε και την έπεισε να φύγει.

Με ανέβασαν με το γάιδαρο στο στρατόπεδο για να επιστρέψω την επομένη πάλι στο λιμάνι και να φύγω για το νοσοκομείο του Βόλου, μετά από τη μεσολάβηση του κ. Λαμπέρ.

Στο Δημοτικό Νοσοκομείο του Βόλου δεν υπήρχαν μηχανήματα για ακτινογραφίες. Αναγκάστηκε η μητέρα μου να πληρώσει τις ακτινογραφίες στα ιδιωτικά ιατρεία και τη μεταφορά και το συνοδό-χωροφύλακα.

Η απάντηση των εξετάσεων ήταν: Φυματίωση στους πνεύμονες και φυματίωση στα οστά (ισχυαθροκάκη) με μεγάλες καταστροφές στο ισχίο. Χρειαζόταν θεραπεία στους πνεύμονες και εγχείρηση στο πόδι.

Με ενέργειες των δικών μου πήρα την πρώτη 3μηνη διακοπή της εκτόπισης, που μέχρι να φτάσει η διαταγή έχασα τον ένα μήνα. Όταν έφτασα στην Αθήνα, με πολύ μεγάλη προσπάθεια κατάφερα να εισαχθώ στο Ασκληπιείο Βούλας με σύμβαση για να κάνω την εγχείρηση. Για ένα σχεδόν χρόνο βρισκόμουν στο γύψο: όλη η λεκάνη και το δεξί πόδι. Σηκώθηκα με το ειδικό μηχάνημα. Σε 2-3 μήνες μου σπάει το μόσχευμα και ξαναμπαίνω πάλι στο γύψο για 5 μήνες.

Η παράταση της εκτόπισης εξακολουθούσε να έρχεται. Έκανα έφεση στη Δευτεροβάθμια Επιτροπή, την έκαναν δεκτή και απολύθηκα. Όταν σηκώθηκα από το κρεβάτι, πήγα επίσκεψη στο Οφθαλμιατρείο Αθηνών γιατί μ' ενοχλούσε το δεξί μάτι.

Η γνωμάτευση που έκαναν ήταν: Καταστροφή του οπτικού νεύρου του δεξιού ματιού από φυματίωση. Δεν έπαιρνε καμιά θεραπεία.

Το 1953 χειρουργήθηκα στο Δημόσιο Μαιευτήριο (τώρα Αλεξάνδρας) για κύστη, αλλά στην εγχείρηση μου αφαίρεσαν τις σάλπιγγες γιατί βρήκαν φυμάτια.

Το 1954 ξαναχειρουργήθηκα στο ισχύο, στο Ασκληπ-

πιείο Βούλας, γιατί παρουσίαζα πάλι καινούργια κατάσταση.

Όλα τα χρόνια τα περνούσα και τα περνάω με διάφορες κρίσεις, που έχουν γίνει πια χρόνιες.

Το 1973 χρειάστηκε να υποβληθώ σε καινούργια εγχείρηση, στο γόνατο αυτή τη φορά. Δυστυχώς, ήταν υποτροπή της παλιάς φυματίωσης. Η βιοψία έδειξε φυματίωση.

Συμπερασματικά, όσα εκθέτω παραπάνω είχαν βαρύτατες συνέπειες στη σωματική (αναπηρία) και ψυχική μου υγεία (στέρωση της χαράς της μητρότητας), με αποτέλεσμα για πολλά χρόνια να μην μπορώ να εργαστώ και να αντιμετωπίζω τα καθημερινά προβλήματα της ζωής μου μέσα από αφάνταστες δυσχέρειες, μέχρι σήμερα.